

4. Závěr

Základním problémem při tvorbě předkládaného materiálu byla otázka, **jak definovat venkovský prostor**. Může to být neurbanizované území, složené z jednotlivých sídel, obce venkovského (neměstského) charakteru, venkovské regiony (okresy). Jsou možné i další přístupy. Stručně řečeno je možno zvolit řadu variant od té nejjednodušší (městský prostor představuje pouze Praha a vše ostatní je venkov) až po územně nejpodrobnější, kdy bychom mohli vycházet z charakteristik jednotlivých základních sídelních jednotek (ve městech urbanistických obvodů) a struktury a životního stylu obyvatelstva v nich žijících. V takovém případě bychom však značně ochudili datovou základnu pro statistické vyhodnocení postavení venkovského prostoru a jeho srovnání s prostorem městským. Prakticky jediným zdrojem dat by pak byly výsledky sčítání lidu, domů a bytů, které naposledy proběhlo v České republice v roce 2001 a je organizováno pravidelně v desetiletých intervalech.

Proto jsme zvolili jako **základní statistickou jednotku obec**, samozřejmě s tím vědomím, že její území není v naprosté většině případů homogenní. Především na okrajích větších měst jsou území, ve kterých lidé žijí venkovským stylem života; jsou však započtení v rámci celé obce do měst. Naopak existují menší obce, především v okolí velkých měst, ve kterých lidé žijí převážně městským stylem života. Ty ve většině variant započítáváme do venkovského prostoru. Výjimku tvoří 6. varianta, kdy jsme do měst započítali i zázemí krajských měst (jako největších center).

Další možností je rozlišovat **větší regiony** (například okresy) na městské a venkovské, a to podle podílu obyvatelstva v obcích příslušného charakteru. Jedná se o okresy výrazně venkovské (více než 50% venkovského obyvatelstva, převážně venkovské (37,5 až 50%), smíšené (25 až 37,5%), převážně městské (15 až 25%). Přitom za venkovské obyvatelstvo je považováno obyvatelstvo obcí s hustotou menší než 100 obyvatel na km². Při takovéto klasifikaci vycházejí v našem kraji jako převážně venkovské okresy Klatovy, Plzeň-jih, Plzeň-sever a Rokycany a výrazně venkovské okresy Domažlice a Tachov.

Dále je možno vymezit **oblasti s méně příznivými podmínkami** pro tzv. „udržitelný život“, danými nízkou zalidněností území a velkou vzdáleností od rozvojových center. Pro vymezení území s méně příznivými podmínkami rozvoje je užívána hodnota zalidnění podle obcí do 50 obyvatel na 1 km². Méně zalidněné venkovské obce představují v Plzeňském kraji 363 obcí, tedy téměř tři čtvrtiny z celkového počtu obcí v kraji (72,5%). Žije v nich více než 129 tis. obyvatel (tj. téměř 24% obyvatelstva kraje). Je však třeba si uvědomit, že hustota zalidnění se počítá na celé katastrální území obce a jeho velikost má v některých případech značný vliv na hodnotu tohoto ukazatele. Proto do této kategorie spadají i některá města jako například město Bor v okrese Tachov s téměř 4 000 obyvateli, které má hustotu osídlení jen 35 obyvatel na km².

Na nízké zalidněnosti se především projevují přírodní podmínky (zastoupení hor, lesnatost). V Plzeňském kraji se méně zalidněné oblasti vyskytují zejména v jihozápadní části v důsledku nedosídlení po odsunu Němců. V tomto prostoru je hustota zalidnění menší než 10 obyvatel na 1 km². Především nízká hustota zalidnění v těchto regionech vede ke skutečnosti, že Plzeňský kraj má druhou **nejmenší hustotu obyvatelstva mezi kraji České republiky**. To na jedné straně znamená menší zatížení životního prostředí, ale na druhé straně horší životní podmínky, nižší dostupnost služeb a vyšší náklady pro zkvalitňování technické a občanské vybavenosti sídel.

V předkládaném materiálu jsme vymezili **6 různých variant venkovského prostoru**. Jednalo se jak o vymezení administrativní (obce bez statutu města ve variantě 4 nebo obce, které nejsou sídlem pověřeného obecního úřadu ve variantě 5), tak o vymezení na základě počtu obyvatel a hustoty obyvatelstva v dalších variantách. V poslední variantě jsme nezahmuli do městského prostoru zázemí krajských měst, Toto zázemí jsme vymezili kruhem o předem stanoveném poloměru (podle počtu obyvatel centrálního města).

Plzeňský kraj je nutno **považovat za více venkovský** než v průměru České republiky. Dle jednotlivých variant vymezení žije na venkově 149 až 210 tis. obyvatel, což představuje přibližně 30 až 40 % obyvatel kraje. Rozloha takto vymezeného venkova dosahuje 5,5 až 6,4 tis. km², což je zhruba 80% celkové plochy kraje. Z celkového počtu 501 obcí jich lze 403 až 466 považovat za venkovské. Podíl venkovských obcí se tedy pohybuje kolem 90% s výjimkou varianty 6, kde menší obce v zázemí krajského města jsou z venkovského prostoru eliminovány.

Pro **poměření postavení venkovských a městských oblastí** v Plzeňském kraji a v celé České republice s určitou možností charakteristiky vývoje tohoto postavení jsme vybrali statistické ukazatele z několika základních oblastí. Přitom jsme se museli soustředit pouze na ukazatele, jejichž hodnoty jsou známy a relevantní až do úrovně jednotlivých obcí, abychom z nich mohli napočítat charakteristiky jednotlivých variant venkovského a městského prostoru.

V demografické oblasti pro charakteristiku rozdílů venkovských a městských oblastí vybrali 5 ukazatelů. Jedná se jednak o ukazatele pohybu obyvatelstva, které jsme vypočetli jako roční průměry za roky 2000 až 2006, abychom vyloučili náhodné vlivy na hodnoty těchto ukazatelů a jednak o porovnání věkové struktury obyvatelstva k 31. 12. 2006.

V letech 2000 až 2006 se ve všech variantách vymezení venkovského i městského prostoru v kraji projevoval **úbytek obyvatelstva přirozenou měnou**, i když s různou intenzitou. Úbytek obyvatelstva na venkově byl rychlejší než v městském prostoru kraje a také rychlejší ve srovnání s venkovským prostorem v celé republice.

Důležitým ukazatelem demografického vývoje je při v podstatě stále míře úmrtnosti **obecná míra plodnosti**, tedy počet živě narozených dětí na 1 000 žen ve věku 15 - 49 let. Ve všech variantách je obecná míra plodnosti ve venkovském prostoru Plzeňského kraje vyšší než v prostoru městském ale také nižší než v průměru venkovského prostoru České republiky. Také městský prostor vykazuje v tomto ukazateli v republice výsledky podprůměrné, což způsobuje, že pod průměrem ČR zůstává i celý kraj. Rozdíly mezi jednotlivými variantami vymezení venkova nejsou v kraji příliš výrazné.

Druhou významnou složkou vývoje obyvatelstva je výsledek stěhování. V průměru let 2000 až 2006 došlo ve venkovském prostoru Jihočeského kraje k **poměrně výrazným přírůstkům obyvatelstva stěhováním**, naopak v městském prostoru byly zaznamenány úbytky obyvatelstva migrací. Tyto tendence se s různou intenzitou potvrzují ve všech krajích České republiky, kdy dochází k procesu tzv. „suburbanizace“, kdy se lidé z větších měst stěhují do okolních obcí za lepšími podmínkami pro život, klidnějším životním prostředím, pohodlnějším bydlením a podobně. Nejvíce se tato situace projevuje v aglomeraci krajského města Plzně, kde se také rozvíjí integrovaný dopravní systém.

Průměrný věk obyvatel venkovského prostoru v Plzeňském kraji se podle jednotlivých variant pohybuje od 40,30 do 40,41 let a ve všech variantách je nižší než v městském prostoru; rozdíly mezi venkovem a městem jsou minimální; ve srovnání s republikovým průměrem je obyvatelstvo ve venkovských oblastech Plzeňského kraje mírně starší a celkově vyšší průměrný věk obyvatel kraje je dán tím, že i obyvatelstvo městského prostoru je ve všech variantách starší než je průměr v celé republice.

Dalším ukazatelem věkové struktury obyvatelstva, který vykazuje větší rozdíly než průměrný věk, je **index ekonomického zatížení**, který vyjadřuje poměr osob v aktivním věku (15 - 94 let) k počtu osob mimo tento věk. Vyšších hodnot dosahuje index ekonomického zatížení ve venkovském prostoru. Rozdíly mezi jednotlivými variantami venkova nejsou ale příliš výrazné a stejně jako mezi jednotlivými vymezeními městského prostoru jsou minimální. Ve srovnání s průměrem České republiky je hodnota ukazatele na venkově mírně lepší a naopak v městském prostoru mírně horší.

Oblast bydlení je zastoupena 2 ukazateli bytové výstavby a to počtem dokončených bytů a jejich průměrnou obytnou plochou. Pro hlubší charakteristiku této oblasti by bylo možno využít výsledky sčítání lidu, které se však naposledy konalo v roce 2001 a další se připravuje na rok 2011. Počet **bytů dokončených** v letech 2000 až 2006 byl v celém kraji v rámci České republiky nadprůměrný (kraj 23,7 bytu na 1 000 obyvatel; ČR 19,6 bytu na 1 000 obyvatel). Rozdíly mezi městským a venkovským prostorem nejsou tak výrazné jako v celé České republice. Vyšší intenzita bytové výstavby byla na venkově vymezeném všemi variantami, kromě varianty 6. Opačný poměr ve variantě 6 je způsoben značným rozsahem bytové výstavby v zázemí města Plzně. **Průměrná obytná plocha bytů** nabývá ve venkovském prostoru hodnot od 69,9 do 75,1 m² a v městském prostoru je zhruba o 10 m² menší. Při posuzování extrémů je zřejmé, že relativně nejvyšší hodnotu ukazatele v městském prostoru ve variantě 6 ovlivňuje intenzivní bytová výstavba v zázemí krajského města Plzně - tedy v obcích ve vzdálenosti do 20 km, kde se staví byty s relativně větší obytnou plochou (dosahují v průměru téměř 95 m²).

V oblasti **trhu práce** musíme vycházet především z výsledků sčítání lidu, protože údaje v ekonomických statistikách jsou běžně zjišťovány výběrovým způsobem s dopočetem z výběrového na základní soubor pomocí matematicko-statistických metod a data na nižších územních úrovních nejsou dostatečně reprezentativní. **Míra ekonomické aktivity** v Plzeňském kraji (61,54% k 1. 3. 2001) převyšuje o 0,28 procentního bodu celorepublikovou hodnotu. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 59,78 po 60,29%. V městském prostoru je míra ekonomické aktivity zhruba o 2 procentní body vyšší, rozdíly mezi jednotlivými variantami nejsou příliš významné. Výraznější rozdíly mezi venkovským a městským prostorem byly zaznamenány v **počtu obsazených pracovních míst** na 1 000 zaměstnaných trvale bydlících v obci. Údaje vycházejí z výsledků sčítání lidu 2001, kdy byla zjišťována také dojíždka do zaměstnání. V kraji připadalo na 1 000 zaměstnaných celkem 978 obsazených pracovních míst (zhruba jako v průměru ČR). Ve venkovském prostoru se přitom hodnota ukazatele pohybovala 613 do 660 míst, v městském prostoru pak od 1 099 do 1 158. Maximální hodnota v případě varianty 5 souvisí s tím, že jsou zde zahrnuty pouze obce se sídlem pověřeného úřadu (tj. většinou významná centra dojíždky za prací).

Důležitým ukazatelem pro hodnocení venkovského prostoru je **podíl zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu** na celkovém počtu zaměstnaných. V kraji je podíl zaměstnaných v primárním sektoru (dle SLDB) proti republikovému průměru o 2 procentní body vyšší. Hodnota ukazatele se mezi jednotlivými variantami vymezení venkovského prostoru v kraji liší méně (13,0% až 16,7%). V městském prostoru je samozřejmě zaměstnanost v zemědělství nižší a představuje zhruba 2,7 až 3,6 % z celkového počtu zaměstnaných. Patří mezi ně jednak obyvatelé okrajových částí měst a jednak lidé, kteří za práci do primárního sektoru dojíždějí. Odlišné výsledky v 6. variantě jsou zřejmě ovlivněny nižším podílem zemědělců v zázemí krajského města.

V oblasti nezaměstnanosti je nejdůležitějším ukazatelem míra nezaměstnanosti. Zvolili jsme dva způsoby jejích výpočtu, a to registrované uchazeče o zaměstnání k 31. 12. 2006 vztažené jednak k ekonomicky aktivním ze SLDB 2001 a jednak k počtu obyvatel ve věku 18 - 64 let. První způsob výpočtu je oficiálně uznávaný, ale výhodou druhého způsobu výpočtu je, že poměřuje údaje ze stejného období, což je důležité především v územích s většími změnami v počtu obyvatel přirozenou měnou nebo stěhováním. **Míra nezaměstnanosti** v kraji, počítaná z dosažitelných uchazečů (5,93% ke konci roku 2006), je dlouhodobě jednou z nejnižších mezi kraji. Ve venkovském prostoru přitom nabývá hodnot od 6,51% po 7,54%. V rámci vymezeného městského prostoru se pak míra nezaměstnanosti v kraji pohybuje od 5,36% po 5,65%, rozdíly tedy nejsou příliš podstatné. Je však nutno poznamenat, že při analýze vnitroregionálních rozdílů jsme zjistili, že venkovské prostoru v kraji nelze z tohoto hlediska pojímat jako sourodý celek, naopak existují oblasti s mnohem vyšší nezaměstnaností (např. Tachovsko). **Podíl uchazečů o zaměstnání celkem na obyvatelstvu ve věku 18 - 64 let** k 31. 12. 2006 (4,81%) se nacházel o 1,66 procentního bodu pod celorepublikovým průměrem. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 5,03% do 5,82% v šesté variantě. Také zde se v šesté variantě zřetelně projevilo vyčlenění menších obcí ležících v zázemí města Plzně z venkovského prostoru. Hodnoty v jednotlivých variantách městského prostoru jsou nižší, pohybují se v intervalu od 4,44% do 4,71%.

Jako další ukazatel ekonomické sféry jsme zvolili **počet mikropodniků (subjektů s 1 až 9 zaměstnanci) v přepočtu na 1 000 obyvatel ve věku 15 až 64 let**. V Plzeňském kraji představoval téměř 29 subjektů, což je sedmý nejvyšší počet mezi kraji. Počtem cca 21 mikropodniků ve venkovském prostoru se kraj řadí mezi kraje s nižším podílem těchto subjektů než je průměr ČR. V městském prostoru je tento ukazatel vyšší o cca 10 podniků, což je ovlivněno i tím, že podniky jsou evidovány podle svého sídla a nikoliv podle místa skutečné činnosti.

Dalšími ukazateli, kterými zobrazujeme podmínky pro **ekonomickou činnost na venkově** jsou podíly zemědělské půdy, lesních pozemků a zastavěných a ostatních ploch na celkové výměře. Jedná se samozřejmě o ukazatele pouze nepřímo vypovídající o postavení a produkci těchto odvětví. Podrobněji se budeme zemědělství zabývat v příštím roce, a to na základě výsledků strukturálního šetření v zemědělství, které proběhlo v celé republice na podzim roku 2007.

Pro hodnocení oblasti **infrastruktury a životního prostředí** statistické výkaznictví neposkytuje mnoho relevantních podkladů, které by umožňovaly zobrazovat rozdíly mezi venkovem a městem. Také touto oblastí se budeme podrobněji zabývat v příštím období. V tomto materiálu jsme jako reprezentanty zvolili **podíl obcí vybavených kanalizací napojenou na čistírnu odpadních vod** a několik údajů o občanské vybavenosti, které jsou uvedeny v přílohové tabulce č. 1. Městské prostory jsou většinou plně vybaveny (zkoumáme pouze zda obec je vybavena či nikoliv, přičemž musí být takto vybavena alespoň jedna její část). V kraji bylo v roce 2006 vybaveno kanalizací s koncovou ČOV celkem 32,7% obcí (o 4,1 procentního bodu pod republikovým průměrem). Podíl venkovských obcí takto vybavených dosáhl maximální hodnoty v 5. variantě (27,9%), nejnižší byl ve variantě 6. (24,8%). V městském prostoru jsou všechny obce takto vybaveny ve variantě 1,2 a 3.

Existuje samozřejmě mnoho dalších variant vymezení a také další ukazatele, které mohou popisovat rozdíly mezi městským a venkovským prostorem, ale to je již nad rámec předkládaného materiálu a bude se jimi zabývat podrobnější analýza, kterou budeme připravovat na konci letošního a začátkem příštího roku. Budeme velmi rádi, pokud odborná i laická veřejnost se zapojí do diskuze o variantách i ukazatelích a tím přispěje ke zkvalitnění podkladů pro vyhodnocení rozvoje venkova v našem kraji.